

SzocKafé, 2004. április 28. Gyerekek a fekete dobozban - A gyermekvédelmi rendszer problémái

A Szociális Szakmai Szövetség április 28-án megrendezett SzocKafé célja a gyermekvédelmi rendszer aktuális problémáinak megvitatása volt. A – Révész Magda által moderált - beszélgetésen vitaindító előadóként B. Aczél Anna, Herczog Mária, Platty István és Radoszav Miklós vettek részt. Már a bemutatkozás során számos probléma vetődött fel; többek között szóba került Szalai Annának Herczog Máriával készített interjúja (Ahol hiányzik a személyre szóló szeretet, Népszabadság, 2004. február 20.), illetve az ennek kapcsán megjelent két olvasói levél is (Egy befeketített dobozról..., Népszabadság, 2004. március 22. valamint Az „első vonalból”, Népszabadság, 2004. március 29.). Szó esett a gyerekvédelem presztízséről, valamint arról, hogy mi történik a gyermekekkel a gyermekvédelmi intézményekben. Emellett felmerült a gyerekbántalmazás témaköre a családon belüli erőszak tükrében. A jelen lévők nyílt szavazással döntöttek arról, hogy a felvetődött témák kérdéskörök közül a gyerekbántalmazás témáját járják körbe.

A beszélgetésen megfogalmazódott, hogy szükséges és fontos lenne több ilyen szakmai vitát rendezni, mert az utóbbi időben többen tapasztalták azt, hogy mennyire nincs képük a szakembereknek arról, hogy mi történik a gyerekvédelemben, legyen az alap- vagy szakellátás, és kialakulóban van egy rosszfajta egymásra mutogatás, egyfajta hektikus idegesség. Kezd kialakulni egy olyan nézet, amely szerint a gyermekvédelmi rendszerben dolgozni nem jelent presztízszt.

Problémaként merült fel, hogy a családon belüli erőszakról folyó vita leszűkült arra a kérdésre, hogy a családon belül döntően az apák bántalmazzák a gyerekeket. A szűken vett probléma megoldásának eszköze az lesz, hogy időlegesen távol fogják tartani a bántalmazót, amihez szükség van egy intézményrendszerre. Arról azonban nincs szó, hogy mi fog történni akkor, ha több ezer ember jelentkezik, mert bajban van. Itt említendő meg az az elhangzott kutatási hipotézis, miszerint csak rész megoldást jelent, ha a bántalmazott gyereket kiemeljük a közvetlen veszélyből, hiszen utána semmilyen garancia sincs arra, hogy a szakellátásba bekerülve, az bármilyen igazi alternatívát nyújtana neki. Leszámítva természetesen azt a nem kevés dolgot, hogy fedél lesz a feje fölött, meleg lesz, enni kap, és jó esélye van, hogy iskolába fog tudni járni és megvédi a családon belüli erőszaktól. Amire pillanatnyilag az intézményi rendszer vállalkozni tud, az, hogy kimentí a gyerekeket és elhelyezi. Az állami ellátórendszerbe történő bekerülés azonban gyakran iskolai diszkriminációhoz vezet, aminek háttérében számos ok áll: az egyik, hogy a gyermek információhiányos dokumentációval érkezik a rendszerbe, így a gondozó nem értesül arról, hogy mi volt a gyermek alapvető problémája. Ha értesül róla és szeretne segíteni, nem minden esetben van olyan szakember az intézményben, aki segíteni tudna a traumák feldolgozásában, illetve kezelni tudná a gyerek egyéb magatartásbeli nehézségeit. Kérdéses az is, hogyan alakul a családi kapcsolattartás, hogyan tudja ezt az alapellátás és a szakellátás kezelni., A gyerekek egyre rosszabb személyiségállapotban kerülnek be azokba az intézményekbe, amelyek maguk sem tudnak megküzdeni a napi problémáikkal. Ugyanakkor senkit sem menthet fel az a helyzet, hogy sok esetben sem a személyi sem a tárgyi feltételek nincsenek biztosítva a gyerekek szükségleteinek kielégítéséhez. Ennek az a következménye, hogy azok a gyerekek, akik bekerülnek a szakellátásba, egyre erőszakosabb cselekedeteket követnek el, és ellenük is egyre gyakrabban követnek el súlyos bántalmazásokat, amelyek főként verbális és lelki természetűek. Sajnos azonban egyre többször hallani, hogy súlyos fizikai bántalmazások is előfordulnak, amelyek a korábbi évtizedekben sokkal kevésbé jelentkeztek – mindez valószínűleg a növekvő feszültség és a növekvő tehetetlenség eredménye.

A jelen lévők vélekedése szerint szükséges beszélni arról, ha vannak ilyen ügyek, azok felszínre kerülnek-e, és ha kiderülnek, akkor az intézményrendszert minősítik, vagy az érintett személyeket, valamint ha nem derülnek ki, az azt jelenti-e, hogy valóban nincsenek ilyen ügyek.

A résztvevők soraiból elhangzott a kérdés: elképzelhető-e az, hogy vannak erőszakmentes szigetek, és vannak szigetek erőszakkal? A megalázás különbözik-e az erőszak értelmében a fizikai bántalmazástól? Vajon tudjuk-e, hogy amikor erőszakot követünk el, akkor valóban erőszakot követtünk el? Az már egy nagyon jó dolog, hogy azt mondjuk, hogy ne verd a gyereket, mert az tilos, az erőszak. Itt kell elkezdni, és utána megmondani, hogy mit ne csinálj még. Tehát mielőtt megállapodunk, hogy mit teszünk az intézményen belül az erőszak ellen, előbb tisztázni kell, hogy mit tekintünk erőszaknak.

Mások véleménye szerint inkább az a kérdés, lehet-e olyan gyermekvédelmet működtetni, ahol minimálisan lehet csökkenteni ezt a problémát, illetve miképpen oldható meg ez a probléma. Ha a bántalmazott gyerekek bekerülnek az otthonba, ott kapnak-e megfelelő lelki, pszichés segítséget? Elhangzott az a vélemény, hogy egy ország gyermekvédelmét nem lehet arra alapozni, hogy ki az intézményvezető, itt jogi szabályozásra van szükség. Mindemellett fontos a nyitottság, az a fajta ellenőrzési rendszer, ami egy személyes élményen, ott-tartózkodáson, egy hosszabb távú felnőtt emberrel való kapcsolattartáson alapszik.

A vita során elhangzott a bentlakásos intézmények működésének egy másik szempontú megközelítése is. A gyereketthonokban, könnyebben jut a gyermek szakmai segítséghez, mint a lakásotthonokban, amelyekről adott esetben távol van az anyaintézmény, és a gyerekek nehezen jutnak hozzá a szakmai segítséghez. Konklúzióként a résztvevők leszögezték, hogy ha nem derül ki az intézményen belüli bántalmazás, az nem azt jelenti, hogy van bántalmazás.

Megfogalmazódott, hogy nem véletlen, hogy a legtöbb gyerekbántalmazásra a nevelőszülőknél élő gyerekek esetében derült fény. A nevelőszülők esetében a nyilvánosság, a közösségi kontroll szerepe sokkal nagyobb, mint egy zárt intézetben. Egyszerűen egy nyitottabb társadalomban sokkal hamarabb kiderül az esetleges bántalmazás.

Többen szükségesnek tartották kiemelni, hogy a gyermekvédelem rendszerének egy differenciált szakmai hálózatnak kellene lennie, amely a gyerekek igényeihez igazodva különböző ellátási formákat tud biztosítani. A résztvevők egyetértettek abban, hogy a bántalmazók körébe bele tartozik a működtető rendszer is. Kiemelték, hogy nem célszerű szembeállítani a gondozási formákat, hiszen rendszerszerű jelenségről van szó - vagyis, hogy a gyermek szükségleteire reflektáló ellátásokat kellene biztosítani. Erre azonban a jelenlegi rendszer nem alkalmas. Arról azonban érdemes lenne beszélni, hogy melyik ellátás mennyire hatékony, és mennyibe kerül.

Napjainkban leginkább azt halljuk, hogy mindenre a nevelőszülő a megoldás, hiszen ráadásul viszonylag olcsó ellátási forma is. Miközben a nevelőszülők kudarcokkal küszködnek, mert túl sok gyerek kerül ki hozzájuk, a nevelőszülői tanácsadás sem megfelelő színvonalú, ezen túlmenően a rendelkezésükre álló infrastruktúra sem szolgálja ki ezt az ellátási formát. Ezért tehát az ideális helyzet az lenne, ha egy nevelőszülőnél csak egy vagy két gyereket helyeznének el, ettől csak testvérek esetében lehetne eltérni, továbbá, ha egy vagy két gyerekkel is lehetne valaki hivatásos nevelőszülő. Mindez rendszer-szinten nem kerülné sokkal többbe, miközben a gyermekek sokkal jobban járnának. Ehhez persze meg kellene erősíteni a támogató rendszert.

A tapasztalatok alapján nyilvánvaló, hogy a gyerekek bekerülnek az ellátásba, de ki nem kerülnek belőle. Itt emelték ki többen az alapellátás „kapuőr” szerepét, a felülvizsgálatok, az örökbefogadhatóvá nyilvánítás buktatóit valamint azt, hogy sok esetben – a gyermekjóléti szolgálatokban jelentkező fluktuáció miatt – a gyermek nem kap folyamatos képviseletet.

A jelen lévők kiemelték, hogy nem a jogi szabályokkal van baj, sokkal inkább a fenntartókkal. A jogszabály előírja, hogy a gyermekotthonban legyen pszichológus, de ki kéri számon a fenntartón a jogszabályok végrehajtását? A közigazgatási hivatal kimegy az intézménybe és megkérdezi, hogy miért nincs pszichológus. Az igazgató azt mondja, hogy erre neki nincs kerete. A hivatal ír egy levelet a fenntartónak, és a fenntartó szétárja a kezét. Magyarországon az önkormányzatok teljesen szankcionálatlanul követhetnek el mulasztásos törvénysértést. És itt a kör bezárul...

Az egyik hozzászóló felhívta a résztvevők figyelmét egy érdekes dologra: a beszélgetés elején megegyezés történt arra nézve, hogy a bántalmazásról folyik majd a diskurzus, azonban a vita sokkal inkább a körülményekről szólt, mivel maga a bántalmazás soha nem független a környezettől: a társadalmi környezet, az élethelyzet függvénye, hogy ki, mikor és miért lesz bántalmazó.

Hangsúlyosan fogalmazódott meg a szak- és az alapellátás szoros kapcsolatának fontossága. Gondot jelent, hogy az ellátás során sehol nem érhető tetten az idő kérdése – általában nincs kitéve a nyilvántartási lapokon, hogy milyen határidőkhöz tartják magukat a szakemberek.

Felmerült, hogy érdemes lenne összegyűjteni a jól működő sztenderdeket és szakmai szinten elvárassá tenni ezeket.

Elhangzott az a vélemény is, hogy a Magyarországon – ahol születésétől jogképes egy gyerek – ,olyan megközelítés alkalmazására lenne szükség a gyermekvédelemben, amely a gyerek jogaira épül. A változás minden rendszerben alapvetően kulturális kérdés is. A szakmában nemcsak gazdasági és szervezeti problémák vannak, hanem a hagyományok is hiányoznak. Fontos lenne, hogy a gyerekek legyenek tisztában a saját helyzetükkel, legyen joguk és lehetőségük a tájékoztatáshoz.

Az, hogy a különböző ellátási formák milyen szerepet játszhatnak ebben az egységes rendszerben, nagymértékben függ attól, hogy milyen problémával jönnek a gyerekek. Jelentős probléma azoknak a kamaszoknak a megjelenése a gyermekvédelem rendszerében, akik túlnyomó részt nem a szülők hibájából kerülnek be, hanem a saját magatartásuk miatt. Ezen kamasz gyerekek egy részének nem olyan súlyos a magatartás-zavara, hogy indokolt lenne a speciális otthoni elhelyezésük, helyette korrekciós nevelésre lenne szükségük, nem családpótlásra. Az elmúlt években óriási nehézséget jelentett ezeknek a gyerekek a megfelelő helyre történő elhelyezése. Gyakran megrekedtek az átmeneti otthonokban. A szakembereknek a legnagyobb problémát az jelenti, hogy a kisebb gyerekeket, akiknek hamar haza kellene kerülniük, megpróbálják megmenteni ezektől a problémás kamaszoktól. Ez a kétféle társaság él együtt az átmeneti otthonokban. A harmadik speciális csoport, melynek létszáma egyre növekszik, azokból áll, akik közvetlenül a nagykorúságuk előtt kerülnek be a szakellátásba. Mint tudjuk, 18 éves kor után kizárólag az utógondozói ellátást biztosítja a gyermekvédelmi rendszer, ennek köszönhetően nő azoknak a száma, akiket – pusztán segítő szándékkal – a 18. születésnapjuk előtt „beutálnak” az ellátásba azért, hogy így 24 éves korukig lehessen támogatni őket. Van egy negyedik csoport – ők azok, akiknek tényleg hosszabb ideig családpótlásra van szükségük. Azok, akik esetében nincs hazaáramlás, nem az újonnan bekerültek közül valók, hanem a korábbi évekből rendszerben ragadt gyerekek.

A csoportosítást a jelen lévők kiegészítették a pszichiátriai betegekkel, akikkel kapcsolatosan szintén közös erővel kellene a szakembereknek fellépniük.

Szó esett arról is, hogy nem feltétlenül a szakembereken múltott, hogy a törvény alkalmazása során válik egyértelművé, hogy a gyermekbántalmazásnak minden fajtája – családon belül és kívül egyaránt – tilos. Ez előbb utóbb be fog következni, addig is szükséges és fontos arra figyelni, hogy ne az terjedjen el generálisan, hogy mindenütt verik a gyerekeket, mert ez nem igaz.

Az elhangzott vélemények szerint általános probléma, hogy a '97-es gyermekvédelmi törvény megszületése után alig telt el két év, máris különböző változtatások történtek rajta. Még az intézményrendszer átalakítása sem fejeződött be, de már véleményt mondunk a törvény egészéről, miközben a törvény működésével nem jutott el iskolás korba. Talán érdekesebb lenne hagyni, hogy kicsit spontán alakulhassanak a jó megoldások?!

Bujdosó Judit